

પરિષદવૃત્ત

સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

ઇવ્વીસમું જ્ઞાનસત્ર મોડાસામાં

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ઇવ્વીસમું જ્ઞાનસત્ર શ્રી એમ. એલ. ગાંધી હાથર ઓજસ્વશન સોસાયટી, મોડાસા (સા.કા.)ના આમંત્રણથી આગામી ડિસેમ્બર તા. ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦ દિવસોમાં યોજાશે.

આગામી કાર્યવાહક સમિતિ સભા ૧૧.૦૦ વાગે તથા મધ્યસ્થ સમિતિની મિટિંગ ૨.૩૦, બપોરે તારીખ : ૧૩-૬-૨૦૧૦ના રોજ પરિષદ ભવનમાં યામવામાં આવી છે.

૧. માતૃભાષા સંવર્ધન કેન્દ્ર માટે

૨. જૈન સોશયલ ગ્રુપ ઈન્ટરનેશનલ ફેડરેશન (હસ્તે ગુણવંત શાહ)

૩. અનુવાદ કેન્દ્ર માટે મળેલ દાન

૪. રવીન્દ્રભવન માટે મળેલ દાન

૫. પરબ અપીલ પટે મળેલ દાન

૬. સીતારામ સેવા ટ્રસ્ટ

૭. અરુણાબહેન જયંતભાઈ નાથી

૮. સુકુમાર પરીખ

૯. જયંત આર. પેઢેરકર

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં પારિતોષિકો

૨૦૦૮ અને ૨૦૦૯નાં બે વર્ષના ગાળામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પ્રથમ આવૃત્તિવાળાં પુસ્તકોને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી નીચે પ્રમાણેનાં પારિતોષિકો એનાયત કરવામાં આવશે. સર્વ લેખકો અને પ્રકાશકોને મે માસની તારીખ સુદીમાં દરેક પુસ્તકની બે નકલો, કયા પારિતોષિક માટે છે તે વિગત પુસ્તકના પહેલા પાના પર દર્શાવીને પરિષદ કાર્યાલય પર મોકલી આપવા વિનંતી કરવામાં આવે છે.

૧. શ્રી ભગિની નિવૃત્તિ પારિતોષિક : ૨૦૦૮ અને ૨૦૦૯ના બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલાં લેખિકાઓના વર્ષદીઠ એક એક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને શ્રી હરિ: ઝંઝાશ્રમપ્રેરિત આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨. શ્રી અગ્નિ (સુવર્ણચંદક) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા લાક્ષણિક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને શ્રી હરિ: ઝંઝાશ્રમપ્રેરિત આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩. શ્રી ઉમા-રેનેહરામ પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યિક પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૪. શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકર પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા નિબંધ, પ્રવાસ, સ્મરણો, જીવનચરિત્રો આદિ પ્રકારનાં સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૫. શ્રી બટુભાઈ ઉમરવાડિયા એકાંતી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલાં એકાંતીઓમાંથી સર્વશ્રેષ્ઠ એકાંતીને પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૬. શ્રી પ્ર. ત્રિવેદી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯ના બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલાં શિક્ષણ વિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૭. શ્રી પરમાનંદ કુવરજી કાપડિયા પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલાં સામાજી, શિક્ષણ વગેરે વિષેના ચિંતનાત્મક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૮. શ્રી જયોતીન્દ્ર દવે હાસ્ય પારિતોષિક : ૨૦૦૮ અને ૨૦૦૯નાં વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા હાસ્ય, વિનોદ, કટાક્ષ વગેરેના વર્ષદીઠ એક એક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૯. શ્રી બી. એન. ખંડકર પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા લોકભોગ્ય વિજ્ઞાનવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૦. શ્રી રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સાહિત્યશાસ્ત્રના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૧. શ્રી તપન્સિંહ પરમાર પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા લેખકના પ્રથમ સર્જનાત્મક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તક (કવિતા, નાટક, નવલકથા સ્વરૂપના)ને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૨. શ્રી હરિદાસ માણેકલાલ દેસાઈ પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થયેલા વિવેચન અથવા સામાજિક તત્વજ્ઞાનવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૩. શ્રી નટવરલાલ માળવી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા બાળસાહિત્યના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૪. શ્રી ઉશાનસુ પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલાં સર્વશ્રેષ્ઠ દીર્ઘકાવ્યો (સોનેટમાળા, ખંડકાવ્યો, પદ્યનાટક કે અન્ય પ્રકારનાં વર્ણનાત્મક

જિંતનાત્મક દીર્ઘકાવ્યોની કૃતિ ગ્રંથરથ અથવા કોઈ સામયિકમાં પ્રગટ થયેલી હોવી જરૂરી છે.)ને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૫. શ્રી દિલીપ ચં. મહેતા પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ ગઝલસંગ્રહને અથવા જે કાવ્યસંગ્રહમાં ગઝલોની નોંધપાત્ર સંખ્યા હોય તેને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૬. શ્રી મહેન્દ્ર ભગત (દીર્ઘનાટક) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા દીર્ઘનાટકોને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૭. શ્રી રમણ પાઠક પચ્ચિપૂર્ત પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ નવલિકાસંગ્રહને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૮. શ્રી સફલિચાર પરિવાર પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રેરક સાહિત્યના પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૧૯. શ્રી ગોપાળરાવ વિદાંસ પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા ભારતીય ભાષાઓમાંથી થયેલા ભાષાંતરના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૦. શ્રી ભાસ્કરરાવ વિદાંસ (સમાજશાસ્ત્ર) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા ભૂગોળ-સમાજશાસ્ત્રના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૧. શ્રી રમણલાલ સોની (ભાળ-કિશોર સાહિત્ય) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ ભાળ-કિશોરસાહિત્યના પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૨. શ્રી સુરેશભાઈ મજુમદાર પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થયેલા સ્ત્રી-અનુવાદકના અનુવાદકૃત્યને અથવા ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થયેલા કવયિત્રી રચિત સર્વશ્રેષ્ઠ કાવ્યસંગ્રહને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૩. ડૉ. રમણલાલ જોશી વિવેચન પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા વર્ષદીક એક-એક વિવેચનવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૪ ડૉ. ઉપેન્દ્ર પંડ્યા (મહાનિબંધ) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત-અપ્રકાશિત બંને પ્રકારના પરંતુ નિર્દિષ્ટ સમયગાળામાં યુનિવર્સિટી દ્વારા મંજૂર થયેલા સર્વશ્રેષ્ઠ મહાનિબંધને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૫. ડૉ. ઉપેન્દ્ર પંડ્યા (લાલિતનિબંધ) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા લલિતનિબંધના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૬. શ્રી ઠિનકર શાહ 'કવિ જય' પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા કવિના પ્રથમ સર્વશ્રેષ્ઠ કાવ્યસંગ્રહને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૭. શ્રી દીલકત ભટ્ટ પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત

થયેલી ગ્રામજીવન પર લખાયેલી સર્વશ્રેષ્ઠ નવલકથા અથવા લોકસાહિત્યવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૮. શ્રી પ્રિયકાન્ત પરીખ નવલકથા પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલી વર્ષદીક એક-એક સર્વશ્રેષ્ઠ નવલકથાઓને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૨૯. શ્રી પંડિત બેચરકાસ જીવરાજ દોશી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા સંસ્કૃત-આકૃત ગુજરાતી વ્યાકરણવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૦. કવિશ્રી ભાનુપ્રસાદ પંડ્યા પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા મૌલિક ગીતસંગ્રહના પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૧. શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા જિંતનાત્મક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૨. શ્રી રામ પંડિત (અર્થશાસ્ત્ર, વાણિજ્ય, ઉદ્યોગ) પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા અર્થશાસ્ત્ર-વાણિજ્ય-પ્રબંધ-ઉદ્યોગમાં માનવીય સંબંધવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૩. શ્રી પ્રભાકંઠ તેરેયા પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રસિદ્ધ થયેલા ભાષાવિજ્ઞાન-વ્યાકરણવિષયક સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૪. સર્વોદય આશ્રમ સણાલી 'કુટુમ્બપૂર્ત ભગવાન મહાવીર ફાઉન્ડેશન' પારિતોષિક : ૨૦૦૮-૨૦૦૯નાં બે વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત લોકસાહિત્યવિષયક શ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૫. ડૉ. બી. ટી. ત્રિવેદી (ચાર્યપત્રી) પારિતોષિક : આ પારિતોષિક સંદર્ભે એન્ટ્રી મોકલવાની રહેતી નથી કે કશી રજૂઆત પણ કરવાની થતી નથી.

૩૬. ગુજરાત દર્પણ પારિતોષિક : (દરિયાપારના સાહિત્યકારો માટે) વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭નાં ત્રણ વર્ષ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલા નવલિકાસંગ્રહના સર્વશ્રેષ્ઠ પુસ્તકને આ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવશે.

૩૭. શ્રી ચંદ્રકાન્ત ન. પંડ્યાપ્રેરિત ('પરબ' પ્રકાશિત) શ્રેષ્ઠ લેખ પારિતોષિક
૩૮. જી. ડી. ત્રિવેદીપ્રેરિત 'જાનાલાલ અને રા. વિ. પાઠક ('પરબ' પ્રકાશિત) બે શ્રેષ્ઠ કાવ્ય પારિતોષિક

૩૯. શ્રી ભાનુભાઈ ફાઉન્ડેશન ('પરબ' પ્રકાશિત) શ્રેષ્ઠ નિબંધ પારિતોષિક
૪૦. શ્રી ભાનુભાઈ સુરતી ફાઉન્ડેશન ('પરબ' પ્રકાશિત) શ્રેષ્ઠ નવલિકા પારિતોષિક
નોંધ : 'પરબ' પારિતોષિકો વર્ષ ૨૦૦૮-૨૦૦૯ દરમિયાન 'પરબ'માં પ્રકાશિત થયેલ શ્રેષ્ઠ કાવ્ય, લેખ, નિબંધ અને નવલિકાને પ્રતિવર્ષ એક એક પારિતોષિક આપવામાં આવે છે.

પ્રકૃત્વ રાવલ
પ્રકાશનમંત્રી

તા. ૩-૩-૧૦ ને બુધવારે સાંજે ૬.૦૦ કલાકે રવીન્દ્રભવનના ઉપક્રમે કાંદબરીદેવીના સંકલ્પે હોય તેવાં રવીન્દ્રનાથનાં કાવ્યો અને ગીતોના ગાન અને પઠનનો કાર્યક્રમ થયો. સમગ્ર કાર્યક્રમ રેકોર્ડ કરેલો હતો. શ્રી શૈલેશ પાંડેએ આરંભમાં ભૂમિકા ભાંડી આપી હતી.

5

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત ‘પ્રાશ્નિકી’ના ઉપક્રમે તા. ૫-૩-૧૦ને શુક્રવારે શ્રી ગુણવંત લ્હાસે વાર્તાપઠન કર્યું. ત્યાર બાદ વાર્તા વિશે ઉપસ્થિત ભાવકો દ્વારા ચર્ચા વિચારણા થઈ હતી.

5

દર્શક ફાઉન્ડેશન અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત ક.લા. સ્વાધ્યાયમંદિરના સંયુક્ત ઉપક્રમે તા. ૬-૩-૨૦૧૦ના રોજ રઘુવીર ચૌધરીના પ્રમુખપદે ભગવાનદાસ પટેલકૃત ‘મારી લોકયાત્રા’, ભગવતીકુમાર શર્માકૃત ‘સુરત મુજ ઘાયલ ભૂમિ’ અને રસિક શાહકૃત ‘અંતે આરંભ’ વિશે ‘ગ્રંથવિમર્શ’નો કાર્યક્રમ સાંજે ૫.૩૦ વાગે ગોર્ધર્નસમુદ્ધિમંદિરમાં યોજાયો હતો.

પ્રારંભે શ્રી મનસુખ સત્લાએ દર્શક ફાઉન્ડેશન અને વક્તાઓનો પરિચય આપ્યો હતો. કનજી પટેલે ‘મારી લોકયાત્રા’ વિશેના વક્તવ્યમાં ભગવાનદાસ પટેલને સલાઈ ભીલ તરીકે ઓળખાવ્યા હતા. ભગવાનદાસના જીવનનાં જુદા જુદા પ્રસંગોને ટંકીને તેમની આનંદયાત્રાની ચર્ચા કરી હતી. સુશ્રી સુનિતા ચૌધરીએ ‘સુરત મુજ ઘાયલ ભૂમિ’ વિશેના વક્તવ્યમાં ભગવતીકુમાર શર્માના જીવન-કવન અને પત્રકારત્વને આપતી સંસ્મરણકથાની ચર્ચા કરી હતી. રાજેન્દ્ર પટેલે રસિક શાહકૃત વિવેચનગ્રંથ ‘અંતે આરંભ’ની ચર્ચા કરતાં ગ્રંથના ૭૨ લેખોને વિવિધ વિભાગોમાં વહેંચીને રસિક શાહે વિવેચક તરીકે કરેલા કામની વિગતે ચર્ચા કરી હતી. પ્રમુખપદેથી રઘુવીર ચૌધરીએ ભગવાનદાસ પટેલ, ભગવતીકુમાર શર્મા અને રસિક શાહના ગ્રંથોની વિશિષ્ટતા ચીંધી આપી હતી. અંતમાં મનસુખ સત્લાએ સૌનો આભાર માન્યો હતો.

5

તથ્ય સૌનું નિસબત આપણી

તાજેતરમાં આ જગત પરથી “બો” નામની ભાષાનો અંત આવ્યો. આંદામન નિકોબારના એક ટાપુ ઉપર છવ્વીસમી જાન્યુઆરીએ આ ભાષા બોલતી છેલ્લી વ્યક્તિ, એક વૃદ્ધનું અવસાન થયું. એ સાથે એ ભાષાના પાંસઠ હજાર વર્ષ મૃત્યુ પામ્યાં. છેલ્લે છેલ્લે એ દાદીમા રાતદિવસ આકાશ સામે જોઈને વાતો કર્યે રાખતાં અને વૃક્ષ ઉપર કબરવ કરતાં પક્ષીઓ સાથે ગીત ગાયા કરતાં. એમનું માનવું હતું કે આકાશ એમની ભાષા સમજે છે અને એ એમની ભાષા સાચવી રાખશે, પંખીઓ એમનાં ગીત ગાતાં રહેશે. એક અંદાજ અનુસાર વરસેકાંડે દશએક ભાષાઓ લુપ્ત થાય છે. એક કાળે લગભગ સાત હજાર ભાષાઓ હતી હવે માંડ ચાર હજાર બચી છે. જે ઝડપે ભાષાઓ ભૂંટાપાય છે એ રીતે હવે સદીના અંતે માંડ બસો ભાષા અસ્તિત્વમાં હશે. ભાષા એક જીવનદંડિ છે, રવ ઓળખ છે અને સંસ્કૃતિ એના થકી સચવાય છે, એ હવે નિર્ધિવાક તથ્ય છે, ત્યારે છેલ્લાં બેએક વર્ષથી પરિષદે આ અંગે જે પ્રયત્નો કર્યા છે એ ખૂબ મહત્ત્વના છે.

પહેલાં સાહિત્યયાત્રા પછી નગર-શવ્યયાત્રા છેલ્લે માતૃભાષા વંદનાયાત્રા. એ ત્રણે કાર્યક્રમોના ફેલાવા સાથે હવે વાંચે ગુજરાત અભિયાનનો આરંભ, માતૃભાષાનો અનરો મહિમા ઊભો કરશે. આ દરમિયાન છએક સંસ્થાઓ પરિષદમાં ભેગી મળી અને શાળા-સમાજ-સરકારને સંકળી ગુજરાતી ભાષાની નીતિના સંકલ્પે વૈજ્ઞાનિક ઢબે સઘન વિચાર વિમર્શ આરંભ્યો. આ અરસામાં જ વડોદરામાં ભાષા સંગમનો અભૂતપૂર્વ કાર્યક્રમ પણ યોજાયો, જેમાં સમગ્ર દેશમાંથી ત્રણ સો જેટલી ભાષા બોલનારા એકઠાં થયાં અને માતૃભાષાના જતન માટે શું કરી શકાય એનું સહચિંતન થયું. પરિષદે આ બધાંય કાર્યક્રમોને નિજી માન્યા અને વતેઓછે એમાં જોડાઈ છે એ વાત આવનારા સમય માટે પરિષદની વ્યાપક ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરે છે.

સાહિત્યયાત્રાની પ્રકલ્પના નારાયણ દેસાઈની હતી. પાંચ તબક્કામાં પૂરી થયેલી યાત્રા એકતાળીસ સ્થળોમાંથી પસાર થઈ. બસોથી વધુ સંસ્થાઓ જોડાઈ, કુલ એકતાળીસ સાહિત્યકારો સામેલ થયા, બસો જેટલા નવસર્જકોને તક મળી, માતૃભાષાનો મહિમા થયો, વાચનનું મહત્ત્વ દર્શાવાયું અને સાહિત્ય - સમાજનો અનુબંધ જીવંત થયો. હવે આ પ્રવૃત્તિ પરિષદની કાયમી પ્રવૃત્તિ બની રહેશે. બીજો પ્રયોગ જુદો હતો. અમદાવાદમાં બાર સદ્ગાત કરિઓના સ્થાને જઈ એમની રચનાઓનું પઠન યોજવામાં આવ્યું. અખાથી આદિલ સુધીની યાત્રામાં પ્રથમ વલી ગુજરાતીથી ન્હાનાલાલ સુધી યાત્રા થઈ. પછી દલપતરામથી આખો અને આદિત્યના ઘર સુધી પદયાત્રા ગોઠવાઈ. અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન પણ જોડાઈ. આંતરાષ્ટ્રિય સંસ્કૃતિ દિવસ આમ ઉજવાયો. પણ આ લેખ લખવાનું પ્રયોજન તો માતૃભાષા વંદનાયાત્રાના કાર્યક્રમની વિગતે આપવી અને પરિષદમાં એકિવેસમી ફેબ્રુઆરીના રોજ માતૃભાષા દિવસ ઊજવ્યો એના વિષે ખાસ વાત કરવી એ છે.

એક દિવસે ગુણવંત શાહે ટી.વી.માં સમાચાર સાંભળ્યા તમિલનાડુની કોઈક સ્કૂલમાં વિદ્યાર્થીને કઠોર શિક્ષા કરવામાં આવી એનું કારણ એ હતું કે એ અંગ્રેજોને બદલે પોતાની ભાષામાં બોલેલો. એ વાતે ગુણવંતભાઈને હલાવી દીધા. એમણે એક અભિયાન શરૂ કર્યું. માતૃભાષા વંદનાયાત્રા. જૂનાગઢથી સુરત અઢાર સ્થળોએ સળંગ પ્રવાસ કર્યો. દરેક સ્થળે રેલી યોજી, વક્તવ્યો થયાં, પુસ્તક પ્રદર્શન અને વેચાણ કેન્દ્રો ઊભા થયાં. અનેક સંસ્થાઓ જોડાઈ. દરેક જગ્યાએ હજારો લોકો સંકળાયાં. માતૃભાષાનો અનરો મહિમા સર્જાયો. ગુણવંતભાઈ અને બીજા સાહિત્યકારો રાતદિવસ એમાં જોડાયા. મુખ્ય યાત્રાઓ સાથે ઉપયાત્રાઓ સામેલ થઈ. એમ કહેવાય ગુણવંતભાઈની લોકપ્રિયતાને ગુજરાતી પ્રેમમાં પલોટવાઈ. એમની ભાષાપ્રીતિ અને નિસબત પાકેપારે પ્રગટી. રવ. ખર્ચે અથાકપણે એ દોડ્યા અને કાયમી ધોરણે આ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહે માટે પરિષદને દાન પણ આપ્યું. સુઆયોજિત, શિસ્તબદ્ધ અને ઘડિયાળને કાંટે ચાલેલી આ યાત્રા ખૂબ સફળ થઈ. આપણાં આદ્ય કવિ નરસિંહ મહેતાના સ્થળ જૂનાગઢથી સુધારક નર્મદના સુરત સુધીની આ માતૃભાષાવંદનાયાત્રા માટે ગુણવંતભાઈને જેટલા ધન્યવાદ આપીએ એટલા ઓછા. આ યાત્રાથી ગુજરાતભરમાં એક સરસ વાતાવરણ રચાયું છે. હજુય અમદાવાદની યાત્રાનો સ્વાદ મનમાં વસી ગયેલો છે. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠથી પરિષદ સુધી આવેલી રેલીની સભામાં ગુણવંતભાઈ, વિનોદ ભટ્ટ, રઘુવીરભાઈ, ભોળાભાઈનાં વક્તવ્યો થયાં અને પાર્શ્વ ગોહિલના

ગાનથી આરંભાયેલી સભાનું સંચાલન ઉષાબહેન ઉપાધ્યયે કર્યું હતું. એ સૌના શબ્દો મનમાંથી બરમા ન હતા ને એકવીસમી ફેબ્રુઆરીએ વિશ્વભરમાં માતૃભાષા દિવસ ઉજવાયો એનાં અંતર્ગત ફરીથી પરિષદના પ્રાંત્રાણમાં ભવ્ય કાર્યક્રમ ગોઠવાયો. આ સભાનું અધ્યક્ષરચના જાણીતા આંતરરાષ્ટ્રિય ભાષાવિદ અને શિક્ષણકાર ડૉ. રવીન્દ્ર દત્તએ સંભાળ્યું. શાળા-સમાજ-સરકારને સાંકળીને યોજાયેલા આ વિશિષ્ટ કાર્યક્રમમાં સરકારમાંથી શિક્ષણસચિવ હસમુખ અઢિયા આવ્યા. ગુણવંતભાઈ, ભોળાભાઈ, કુમારપાળ દેસાઈ, હસમુખ અઢિયા અને રવીન્દ્રભાઈ દત્તએ અભ્યાસપૂર્ણ વક્તવ્યો આપ્યાં. ડૉ. પી.જી. પટેલે સંચાલન કર્યું. આ સંરચા સ્વર્ણિમ શિક્ષણ સંગઠન છેલ્લાં છ વર્ષથી શાળા શિક્ષણ અભિયાન ચલાવે છે. એ સંગઠન સાથે સાથે ભાષાના અભિયાનમાં હવે ગુજરાત વિશ્વકોશ, ભારતીય સમુદાય શિક્ષણ સંઘ, ગુજરાત કેળવણી પરિષદ, સમન્વય અને ગુજરાત વિદ્યાસભા પણ સાથે જોડાયાં. પરિષદમાં આ પ્રવૃત્તિ હવે કાયમી ધોરણે ચાલશે. એક વિભાગ નામે માતૃભાષા સંવર્ધન કેન્દ્ર કાર્યરત થતું.

આ બધા અતિનિષ્ઠાત ધરાવતા કાર્યક્રમોથી સમગ્ર ગુજરાતમાં માતૃભાષાનિષ્ઠા ધરાવતાં બૌદ્ધિકો, શિક્ષણકારો, કેળવણીકારો, કર્મનિષ્ઠો, સાહિત્યકારો તથા ભાષાપ્રેમીઓ એકઠાં થયાં. ગુજરાતભરમાં પ્રથમ વાર આવી જાગૃતિ ઊભી થઈ. હવે આ જાગૃતિ કેમ સક્રિય અમલમાં રૂપાંતર પામે એની મથામણ ચાલે છે.

એકવીસમી ફેબ્રુઆરીને દિવસે પરિષદને સાહિત્યયાત્રા દરમિયાન જે મિત્રોએ મદદ કરી હતી એ બધાને માતૃભાષા દિવસ ઉજવવા વિનંતી કરેલી, ગુજરાતના વિવિધ સ્થળોએ અનેક સંરચાઓએ ખૂબ ઉમળકાથી આ દિવસ ઉજવ્યો. બહારપગોમાંય માતૃભાષાનો મહિમા કરતા અનેક લોખો આવ્યા.

આ દરમિયાન બીજા એક સરસ વાત આકારિત થઈ. પરિષદમાં છેલ્લા કેટલાંક મહિનાઓથી રતિલાલ બોરીસાગર ભાષાશુદ્ધિનો દર માસે એક વર્ગ લે છે. એ પ્રયોગ સફળ રહ્યો. હવે જુલાઈ માસથી પંકર દિવસનો ભાષા કૌશલ્યનો કોર્સનો આરંભ થશે. સવિશેષ પઠન અને લેખનમાં શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય એ માટેનો કોર્સ ભાષાવિદો જોડે બેસી થડી કાઢ્યો છે. કોર્સના અંતે પરીક્ષા લઈ એનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે. ભવિષ્યમાં આખા ગુજરાતમાં આ કોર્સ શરૂ થાય એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

હમણાં આઠ, નવ માર્ચના રોજ વડોદરા-તેજાહમાં ભાષા-સંગ્રામ નામના કાર્યક્રમમાં એક સરસ વાત થઈ, ગણેશ દેવીએ ભાષાવન (Forest of Languages)નો એક અદ્ભુત વિચારનો અમલ કર્યો. તેજાહમાં એક જગ્યાએ ત્રણ સો ભાષાના પ્રતીકરૂપે ત્રણ સો વૃક્ષો રોપવામાં આવ્યાં. હવે ત્યાં એની માનવજાત લેવામાં આવશે. એક સુંકર ભાષાવન ઊભું થશે. ભાષા અને ભાવનાનું સાપ્તજ્ય સાચી સંવેદનાનું નિર્માણ કરે છે. અંગ્રેજી ભાષાનો વ્યામોહ અને માતૃભાષા માટેની લઘુતાઝાંચિમાંથી મુક્ત થવા આપણને આપણી અંદરનું પ્રામાણ્ય જ બચાવી શકશે. માતૃભાષા આપણને આ અંદરના પ્રામાણ્યની શોધમાં મઠક કરે છે. અંગ્રેજી ભાષાનો કે બીજા કોઈ પણ ભાષાનો વિરોધ હોઈ જ શકે નહીં, એ વાત સાથે હવે સૌ કોઈ સહમત થાય છે. આપણે આટલી જ સહમતિ આપણી ભાષા માટે કેળવવી પડે એ સ્થિતિ બંરે જ વિચારવા જેવી છે. પરિષદ હવેના સમયમાં લાંબાગાળાના

ઘણાં કાર્યક્રમોમાં જોડાય છે ત્યારે એક સો વર્ષ જૂની આ સંરચા આવનારા સમયમાં વિવિધ કાર્યક્રમો દ્વારા ભાષા-સાહિત્ય-સમાજ પ્રત્યેની પોતાની પ્રતિબદ્ધતા સ્પષ્ટ કરે છે. હમણાં હમણાંનાં આવા અનેક કાર્યક્રમોમાંથી પસાર થતાં એક વાતે શ્રદ્ધા પાકી થઈ છે, સાડા પાંચ કરોડ વ્યક્તિઓમાંથી આવશ્ય એવી અનેક વ્યક્તિઓ માતૃભાષા માટે આગળ આવશે જ, અને આપણી ભાષા હંમેશાં લીલી રહેશે.

— રાજેન્દ્ર પટેલ

S

સાહિત્યસિદ્ધાંત શ્રેણી

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર દ્વારા પૂર્વ અને પશ્ચિમના સાહિત્યવિચારનો તુલનાત્મક અભ્યાસ થાય તથા નૂતન પ્રવાહોની જાણકારી મળે તે હેતુથી ‘સાહિત્યસિદ્ધાંત વ્યાખ્યાન શ્રેણી’ આયોજિત થઈ છે. જેના અંતર્ગત બીજું વ્યાખ્યાન તા. ૨૫-૨-૧૦ના રોજ ડૉ. સુમન શાહે ‘સાહિત્ય સિદ્ધાંતના સ્વરૂપની વિચારણા’ વિષય પર રજૂ કર્યું. આરંભે શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિરના કાર્યકારી નિયામક શ્રી ડૉ. પારુલબહેન દેસાઈએ વ્યાખ્યાનશ્રેણીના દ્વિતીય વ્યાખ્યાન પ્રસંગે ભૂષિકા બાંધી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના મહાસંઘી શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ પટેલે ડૉ. સુમન શાહના સર્જક-વિવેચક પ્રતિભાનો તેમજ સુજોસાક્ષી વાતીશિબિર અને ‘સન્નિધાન’ના પ્રેરક તરીકેનો પરિચય કરાવ્યો.

ડૉ. સુમન શાહે સર્વ શ્રોતાગણને વિષયની વધુ નજીક લઈ જવા સૌપ્રથમ વિષયને અનુરૂપ એક રૂપરેખા આપી. ત્યાર બાદ તેમણે સાહિત્યસિદ્ધાંતને ઇયર, લો, અને પ્રિન્સિપલ – એ ત્રણેય સંજ્ઞાઓ સાથે મૂકી તેની તુલનાત્મક ચર્ચા કરી. તેમણે સાહિત્યસિદ્ધાંતની ઊંડી સમજ આપવા ‘ઓરિસ્સોટલની ટ્રેજેરી’ અને ‘ભારતનું રસસૂત્ર’ને ઉદાહરણરૂપે રજૂ કર્યાં. વળી, સાહિત્યસિદ્ધાંતની જો ત્રણ વર્ગોમાં ચર્ચા કરવાની હોય તો કઈ રીતે કરી શકાય તેનું સુરેખ માળખું પણ તેમણે રજૂ કર્યું. અમારા જેવા અધ્યાપકો માટે આ માળખું ચોક્કસપણે માર્ગદર્શક બની રહેશે.

ડૉ. સુમન શાહે ખૂબ જ ઓછા સમયમાં સાહિત્યસિદ્ધાંતની વિશદ ચર્ચા કરી. આ નૂતન શ્રેણીના દ્વિતીય વ્યાખ્યાનમાં પચાસેક જેટલા શ્રોતાઓ જોડાયા. આમ, વ્યાખ્યાન અંતે શ્રોતાઓ આ જ્ઞાનોત્સેજક વ્યાખ્યાનથી સભરતા અનુભવતા છૂટા પડ્યા.

— વિભા વિવેક

T

જોસેફ મેકવાનનું અવસાન

લોકપ્રિય નવલકથાકાર, ચરિત્રકાર જોસેફ મેકવાનનું તા. ૨૮ માર્ચ, ૨૦૧૦ના રોજ અવસાન થયું છે. એમના આત્માને શાંતિ મળે તેવી પ્રાર્થના.